

KNJIŽEVNIK MIHOVIL PAVLEK MIŠKINA I POLITIKA

WRITER MIHOVIL PAVLEK MIŠKINA AND POLITICS

Dr. sc. Mira Kolar

Sveučilišna profesorica u mirovini
Draškovićeve 23, Zagreb
mira.kolar@zg.htnet.hr

Primljeno / Received: 4. 3. 2006.

Prihvaćeno / Accepted: 20. 4. 2006.

Rad ima dvije pozitivne recenzije

UDK/UDC 353 (497.5-3)

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

SAŽETAK

Podravina je dala velik prilog kulturnoj baštini Hrvatske kroz naivno slikarstvo, no ovaj nemiran kraj na granici dravske ravnice dao je i mnogo izvanredno talentiranih književnika. Seljački književnik Mihovil Pavlek Miškina (Đelekovec, 1887. - Jasenovac, 1942.) stoji na samom vrhu te književnosti. Bio je samouk i uložio je golem trud da izgradi sebe i spozna svijet oko sebe pa je svoje percepcije prirodnog svijeta, a onda i društva zapisao te se za poboljšanje tog svijeta borio mirnim, nenasilnim putem usprkos svojoj buntovnoj prirodi. Njegov opus nije velik, ali je u svojim djelima rekao sve što je trebalo reći o seljačkom životu u koprivničkoj i ludbreškoj Podravini u prvoj polovici 20. stoljeća. Tražio je da se svijet mijenja radom i poštenjem te da se upravo tim načinom izgradi miran i napredan dom za seljaka. Njegova književna djela našla su izraz u političkoj djelatnosti i moramo ih razmatrati kao cjelinu zajedno, a u sklopu ekonomskih, socijalnih, ali i političkih prilika u Podravini u međuratnom razdoblju.

Ključne riječi: Podravina, Mihovil Pavlek Miškina, Đelekovec, Hrvatska seljačka stranka

Key words: Podravina, Mihovila Pavlek Miškina, Đelekovec, Croatian Peasants' Party

U Koprivnici je 24. rujna 1987. održan simpozij u povodu 100. obljetnice rođenja Mihovila Pavleka Miškine.¹ Tom je prilikom mnogo rečeno o njegovu životu, o vremenu kada je djelovao, o djelima koja je pisao. Iste je godine objavljena i *Miškinina čitanka* objavljena kao 189. knjiga u biblioteci *Podravskog zbornika*, no već dvadeset godina prije je Zvonimir Kulundžić objavio *Sabrana djela M. P. Miškine* u četiri sveska.² Pisanje o Miškini 1966., odnosno 1987. godine ne može biti isto kao danas. Miškina je bio veliko ime i u vrijeme socijalističke Jugoslavije jer su pod imenom njegove brigade krenuli u borbu brojni Podravci. No, zamjeralo mu se što se nikada nije priključio komunističkom pokretu, nego je bio i ostao pristaša nauka braće Radić pa je čak i njegov pokušaj prilagođavanja politici dr. Vladka Mačeka koji je vodio stranku poslije 1928. bio prepun nezadovoljstva i nastojanja da se postojeća politika vodstva stranke promijeni.

Tko je bio Mihovil Pavlek Miškina? Književnik, političar, vječni buntovnik, ponajviše je svakako bio ono prvo. To ga je guralo prema politici, a politika je pak od njega načinila vječnog

¹ Radovi su objavljeni u časopisu *Kaj*, 1987, br. 1-2. O književnom radu Miškine pisali su Miroslav Šicel, Ivo Frangeš, Nedjeljko Mihanović, Joža Skok, Miškina Kalinski, Mijo Lončarić, a Dragutin Feletar i Mira Kolar-Dimitrijević govorili su o ekonomsko-socijalnim prilikama u kojima je djelovao i na koja je utjecao Mihovil Pavlek Miškina.

² *Sabrana djela M. P. Miškine*. I-IV, uredio Z. Kulundžić, Koprivnica 1968.

buntovnika, nezadovoljnika jer je život prolazio, a on nikako nije mogao dočekati bolja vremena za svoje selo i za seljake uopće. Osnovni pokretač njegova rada bio je »znati i naći istinu« o svemu što ga okružuje³ te je cijeli život težio tome, a kako to nije mogao ostvariti u postojećim uvjetima, dao se 1935. godine u politiku kao zastupnik koprivničkog kotara tražeći mogućnost da djeluje na kolektivnu seljačku svijest, da ojača seljaštvo toliko da bi ono parlamentarnim putem moglo voditi seljačku politiku u seljačkoj državi. Dakako, bio je svjestan da u vladi moraju sudjelovati školovani ljudi, ali je bio svjestan i toga da te ljude treba stalno držati pod kontrolom jer su vrlo skloni raditi protiv seljačkih interesa iskorištavajući seljaka kao bazu za svoju korist. Gotovo su svi političari tako djelovali, što je Miškinu učinilo izvanredno senzibilnim pjesnikom i književnikom, a izvanredno nepovjerljivim i netrpeljivim u politici. Vidio je kako se mijenjaju brojne vlade, proživio je četiri tzv. demokratska izbora za parlament i tri izbora poslije 1931. te vidio da su sve vlade radile samo u korist građana, a ne u korist sela. Seljacima su bile dane samo mrvice s bogate gospodske trpeze, i to je Miškinu silno smetalo jer ni u Zagrebu ni u Beogradu nije mogao naći razumijevanja za nevolje seljačkog stanovništva, osobito Podravaca, koji su svake godine proživljavali poplave, tuče, nerodicu, glad i zimu. Na sjevernoj granici jugoslavenske države oni su bili samo stanovništvo uz nevidljivi zid koji je trebao Jugoslaviju braniti od komunizma, nacional-socijalizma, ali i prave demokracije koju su razvijale neke zemlje Europe pa je ovdje ratno stanje produženo tijekom cijelog međuratnog razdoblja s pojačanom kontrolom kretanja ljudi. Na Dravi je stvorena granica koja je onemogućavala prirodno kretanje ljudi sa sjevera na jug, a forsirana su kretanja istok-zapad. Takva su kretanja uvijek izazivala goleme probleme i dugotrajnu krizu u Hrvatskoj i Slavoniji, velike migracije i velike nevolje (1699., 1723., 1809., 1848.). Vlada u Beogradu se silno bojala vanjskih utjecaja, nastojeći buntovne Hrvate držati pod pritiskom između Slovenije, Srbije i Bosne sprečavajući prirodne tokove već stoljećima njegovanog kretanja ljudi. Sada je odjednom granica bila velik zid uz čije je rubove bilo teško živjeti jer je jugoslavenska država uz tu granicu tolerirala samo jaku policijsku žandarmeriju i kolonizaciju u Slavoniji, zapostavljajući ulaganje kapitala za poboljšanje seljačkog života u tom gusto nastanjenom području. U takvoj je sredini živio Miškina izgrađujući se u pisca i političara u nemogućim uvjetima, koji bi svakog drugog uništili. Pisao je u staji, često i na koljenu, ali je u sebi nosio iskru koja se razgorjela u plamen koji se više ne može ugasiti. Mihovil Pavlek Miškina stvorio je kroz svoje tri zbirke novela (*Za svojom zvijezdom*, 1926.; *Trakavica*, 1935.; *Krik sela*, 1937.) i kroz brojne članke opus neprolazne vrijednosti koji bi kroz Podravinu trebalo njegovati na državnoj razini. Danas, međutim, djeca u Dalmaciji više ne znaju tko je Miškina.

No, pođimo ispočetka. Rođen je u Đelekovcu 24. rujna 1887., godinu dana nakon što su Sjedinjene Američke Države zabranile slobodan ulaz u svoju zemlju bolesnima i siromašnima te nepismenima, a u našoj zemlji je bilo mnogo takvih. Nije bilo socijalnog osiguranja ni mirovina ni za radnike, a siromašnih je bilo na pretek. Hrvatsko-ugarska nagodba ostavila je Hrvatsku sa sredstvima nedovoljnima za zadovoljavanje najvažnijih potreba, a osim toga, gospodarstvo i promet te trgovina bili su izuzeti iz hrvatske uprave pa se Hrvatska tretirala kao polukolonijalna zemlja i izvoriste jeftine radne snage. U Hrvatskoj su čak i poreze prikupljali Mađari preko svojih financijskih ravnateljstava, a jezik na željeznici i na poštama bio je isključivo mađarski te ni pismeni domaći čovjek nije znao ispuniti otpremnicu i upitnik za robu. Odrastajući na granici zanemarene Hrvatske koja je sve više zaostajala za cvatućom Mađarskom, seljaštvo je postajalo

³ On u jednom pismu župniku Franu Novljanu 1924. piše o toj svojoj vječnoj gladi za istinom. To je napisao i u svojoj autobiografskoj ispovijedi 1936. (navedeno prema I. Frangeš, Mihovil Pavle Miškina - Život i djelo, *Kaj*, 1987., br. 1-2, 30.

sve svjesnije svog bijednog položaja te je buna u Kunovcu snažno odjeknula i u Đelekovcu.⁴ Već 1905. godine Miškina se susreće sa Stjepanom Radićem koji je na izborima 1906. kandidirao seljaka Stipu Gombovića iz Šumeća u Slavoniji u ludbreški kotar pod koji je tada spadao i Đelekovec. Iako Gombović, koji je govorio o nepravdi nad seljačkim narodom, nije bio izabran, ipak je mali *Dom* Antuna Radića počeo stizati u Đelekovec već od 1900., a očito je da su ga čitali svi koji su bili pismeni. U Đelekovcu su seljaci bili pismeni jer je ondje radila pučka škola te je Mihovil Pavlek Miškina gutao sve do čega je mogao doći.

Tijekom Prvoga svjetskog rata Miškina služi u XVI. infanterijskoj regimenti u Bjelovaru jer zbog slabog vida nije mogao biti poslan na frontu. Zbog kasarne i ratne bolnice Bjelovar je tijekom Prvoga svjetskog rata bio važno pozadinsko vojno središte te su se ondje čule strašne priče ranjenika koji su svakodnevno stizali s fronte. Tu je Miškina potvrdio opravdanost učenja Stjepana Radića o mirotvornim metodama borbe za ljudska i socijalna prava. U 1917. godini je otpušten iz vojske kao jedini hranitelj obitelji te se uključuje u veliku akciju zbrinjavanja gladne hercegovačke i istarske djece u Đelekovcu i okolnim selima. Đelekovec i Imbriovec po broju primljene djece na prehranu nalaze se na prvim mjestima u Hrvatskoj.⁵

Kraj Prvoga svjetskog rata bio je na ovom području osobito dramatičan. Odlukom Hrvatskog sabora proglašeno je 29. listopada 1918. kidanje svih veza s Mađarskom, ali se Država Slovenaca, Hrvata i Srba nije nikako mogla srediti jer je njezin Središnji odbor najavio da je država prelaznog karaktera prema stvaranju jedne južnoslavenske države sa Srbijom kako je dogovoreno na Krfu, a početkom studenoga i u Ženevi. I u Đelekovcu je 6. studenoga 1918. osnovan Mjesni odbor Narodnog vijeća koji konstatira da je došlo vrijeme za akciju te u nedatiranoj rezoluciji obavještava Narodno vijeće SHS da »...ovdašnji narod oduševljeno pozdravlja Narodno vijeće, očekujući ujedno od njega što skoriju povoljnu reformu na polju javne uprave i socijalizaciju svih prirodnih dobara (t.j. rješenje agrarnog pitanja)«. Ovaj je dopis potpisao kao predsjednik Mjesnog vijeća Tomo Mikulandik, a kao tajnik Tomo Podlek. U odboru su bili Ivan Čoklica, Pavao Cmrk, Josip Palčić, Mirko Tomašić, Andro Palčić, Stjepan Vuljak i Mijo Pavlek, dakle naš Miškina.⁶ Ova je rezolucija donesena deset dana nakon zaključaka Narodne skupštine u Koprivnici, koja je održana 27. listopada 1918., te govora Stjepana Radića u Drnju i Peterancu, a sedam dana nakon raskida svih državnopravnih veza Hrvatske s Austro-Ugarskom Monarhijom. To pokazuje da su Đelekovčani razmišljali što ih najviše tišti i da su sada tražili, odnosno zahtijevali promjene neskloni da i dalje žive kao dotad te đelekovačka općina počinje živjeti kao cjelina prilagodivši se novom sadržaju nakon što su početkom 1907. selo Botovo i Torčec izašli iz općine Đelekovec i ušli u općinu Drnje.⁷

Tijekom 1919. u Đelekovcu nije mirno te smrt Antuna Radića potiče Miškinu da mu napiše nekrolog koji je istodobno i iskaz kako je Miškina osjećao to teško vrijeme. Čini se po svemu da

⁴ Dragutin FELETAR, *Povijest Kunovca*, Kunovec 1993., str. 13-30

⁵ *Spomenspis na spasavanje istarske, dalmatinske i bosansko-hercegovačke djece za vrijeme svjetskog rata*, Zagreb 1921. U Đelekovcu su djecu na prehranu preuzeli Stjepan Jurić, Bartol Kvakana, Tomo Vuljak, Blaž Vargović, Martin Gregurek, Stjepan Sabol, Mijo Čizmak, Stjepan Gjuranek, Pepa Salamon, Stjepan Gregurek, Stjepan Androlić, Đuro Palčić, Antun Perić, Ivan Čoklica, Mara Kvakana, Ivan Grgurek, Stjepan Vuljak, Imbra Pović, Stjepan Tomašić, Mara Mađar, Ivan Vuljak, Ivan Kristofić, Stjepan Androlić, Andro Sabolić, Mijo Rašan, Stjepan Pelc, Pavao Tomašić, Andro Habjanec, Stjepan Đureta i Valent Pavlek.

⁶ M. KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Socijalna i politička angažiranost Mihovila Pavleka Miškine, (Dalje: Miškina), *Kaj*, n.dj., 93-94.

⁷ D. FELETAR, Koprivnički događaji 1918. - 1920., *Podravski zbornik*, 5, 1979., 5 i d.; U Varaždinskim Toplicama je došlo do pobune koja je nastojala podići bunu u vojnim jedinicama u Varaždinu, a koju je predvodio Josip Varga, odbornik Radničkog vijeća u Varaždinskim Toplicama. S obzirom na to da se i majka Miškine zvala Varga, a i Gizela Blažaić potjecala je iz okolice Đelekovca. (Mirko ANDROIĆ, Ludbreg - gnijezdo republikanizma i boljševizma, *Podravski zbornik*, 1978., 41-44.).

su Đelekovčani, iako su živjeli u Varaždinskoj županiji, ipak bili izloženi snažnom utjecaju krajišnika u susjedstvu, a na njih uz to utječu i društvena kretanja u susjednoj Mađarskoj gdje je seljaštvo imalo veća politička prava nego u Hrvatskoj. Čitajući *Dom* Antuna Radića, Đelekovci se izgrađuju u selo u kojem je svijest išla ispred njihovih materijalnih ostvarenja i standarda koji su mogli vidjeti kod veleposjednika. Oni 1905. godine zdušno prihvaćaju program Hrvatske pučke seljačke stranke *Što hoće Hrvatska pučka seljačka stranka?* u sedam točaka. Brošura tog naslova postala je druga seljačka biblija, a svakako knjiga koju je Miškina često uzimao u ruku. U trećem dijelu tu se kaže: *1. Zanimanje politikom nije posebni kakav zanat, kojim se čovjek bavi za to, da se uzdrži u životu; političko zanimanje nije ni umjetnost, kojom bi se mogli baviti samo odabranici za svoju zabavu i da steknu položaj i glas u društvu. Briga i zanimanje za politiku, t.j. za obće dobro, naprotiv je dužnost svakoga državljanina, i to prema tomu, koliko je tko za to sposoban. 2. Kako pučkoj politici određuje smjer pučko mišljenje i pučke potrebe, posve je naravski, da se smjer i rad H.P.S.S. ne će i ne može ravnati po volji bilo kojega pojedinca, bilo kojega staleža, niti bilo kakove skupine ljudi, koji politiku vode i udes narodu i državi kroje bez dovoljne sveze s narodom i bez brige za narodno mišljenje, volju i potrebe. Drugim riečima: H. P.S.S. ne će voditi t.zv. »kabinetske politike«, koja narodu i državi kroji udes medju četiri zida, te joj je glavna svrha to, da se zadovolje oni »politički faktori«, koji u politici traže svoj interes obiteljski, osobni, ili stranački. Naprotiv H.P.S.S. drži prvom svojom zadaćom, da upozna mišljenje, volju i potrebe čitavoga naroda, osobito puka, te da po tom udesi svoj rad.»⁸ Miškina 16. veljače 1919. piše članak »Uspomeni dr. Ante Radića« koji je umro te godine te se zavjetuje da neće mirovati dok seljaštvo ne dođe do svojih ljudskih prava.⁹*

Zbog vrlo burnih događanja u susjednoj Mađarskoj i boljševičke revolucije Bele Kuna revolucionira se i cijelo đelekovačko područje. Svaki dan dolaze vijesti o nekom ubojstvu, pljački i pustošenjima. Srpska vojska drži u opsadi cijelo područje prekidajući veze između pojedinih mjesta, a napose s Koprivnicom koja izražava sklonost stvaranju republike Hrvatske, a ne priznaje olako akt od 1. prosinca 1918. kada je ujedinjena Država SHS s Kraljevinom Srbijom u Kraljevstvo Srba, Hrvata, Slovenaca. Đelekovčani imaju svoje posjede, osobito vinograde na mađarskoj strani, a vojska onemogućava prijelaz i obrađivanje polja, uvjetujući dobivanje dozvola za prijelaz na drugu stranu političkom podobnošću i špijuniranjem. Situacija je bila toliko teška da su i mala mjesta u Podravini dobila svoje žandarmerijske stanice, pa i Đelekovec. Žandarmerijska stanica u Đelekovcu javila je 28. kolovoza 1920. Kotarskoj oblasti u Ludbregu da u općini Đelekovec javna sigurnost nije dobra i da je »...narod jako proti stališu sadanje države, radi toga ne vrši dužnosti, niti se nepokoravaju zakonu, a najmanje žandarmu, čekajući veselo prispjeće boljševika«. Naime, u ožujku 1920. provedeni su općinski izbori, ali izabrani odbornici, među kojima i Miškina, ne žele položiti zakletvu kralju, a nakon što su ponovljeni izbori završili s jednakim rezultatom, u Đelekovcu nije ni potvrđen općinski odbor, nego se vlada naredbama preko općinskog bilježnika.¹⁰ Kotarski načelnik u Ludbregu je čak zatražio da se poveća broj žandara u žandarmerijskoj stanici Đelekovac jer četvorica žandara ne mogu kontrolirati cijelo područje. Đelekovčani ne dobivaju propusnice do svojih posjeda na drugoj strani Drave, a Miškina, koji je tijekom 1919. u Basaričekovu časopisu *Narodna zaštita* objavio nekoliko izvanredno poučnih priča zasnovanih na opažanjima iz prirode koje su izazvale oduševljenje među Radićevim pristalica, moli preko dr. Đure Basaričeka, koji je uređivao taj časopis, dozvolu za prijelaz. Umjesto toga, kotarski načelnik Ludbrega opravdava svoju nesuradnju sa seljacima ovako: »U općini

⁸ Antun RADIĆ, *Što hoće Hrvatska pučka seljačka stranka?* U: *Sabrana djela*, VII, Zagreb 1936., 23.

⁹ *Dom*, 28. II. 1919.

¹⁰ M. KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Miškina, n.dj., 95.

Gjelekovec obavljena su ove godine već dva izbora općinskog zastupstva, ali bez uspjeha, jer nijedan općinski odbornik, među njima ni Mihalj Pavlek nije htio položiti propisane prisega. Razlog tomu jest agitacija seljačke Radićeve stranke, kojoj pripadaju i pritužitelji. Isti, kao i ostali žitelji iz sela Gjelekovec do skrajnosti su devotni, kad dolaze višim oblastima, traže sve moguće zaštite i pogodnosti, kod kuće su ali otporni do skrajnosti, nepriznaju ništa, poreza ni inih javnih daća, bez uporabe oružane sile neće plaćati, ne dolaze na stavnje (vojničke regrutacija, nadopuna M. K. D.), ne odazivaju se vojnim pozivima, na oružnike iz zasjede pucaju... Radi toga što je svrha kotarske oblasti zaštita državnih interesa i osobe koje ne priznaju današnjeg pravnog stanja ni države u kojoj žive ne mogu se smatrati pouzdanim, te im se ne može po nemjerodavnom mnijenju ove Kraljevske kotarske oblasti dozvoliti prelaz preko demarkacione linije bez opasnosti po interese koji su preči od pojedinačnih.«¹¹ Stanje je bilo vrlo ozbiljno jer su u naguravanju i sukobljavanju sa žandarima Miškini izbijena i dva zuba.

Do novog incidenta dolazi u svibnju 1921. kada žandarmerija lovi mladiće koji su odbili služiti vojsku na Kosovu i u Makedoniji gdje su bili krajnje nepovoljni uvjeti, a osim malariji, mladići su bili izloženi napadima Albanaca koji su se sukobljavali s Beogradom. Budući da Đelekovići nisu surađivali u hvatanju tih mladića, žandarmerija je s vojskom opkolila cijelo područje i izvršila pretres seoskih domova, pokupila pronađeno oružje, a uhvaćene vojne bjegunce odvela u zatvor. Uspostavljen je prividan mir, ali je istodobno nezadovoljstvo naroda zbog tih postupaka vlasti koja sve centrira u Beogradu, kao i držanja vođe Hrvatske pučke seljačke stranke Stjepana Radića u zatvoru vrilo ispod površine.

Vidjevši nasilnost velikosrpskih vlasti putem novina i pričanja ljudi, Miškina nastoji svojim perom ukazati na probleme sela. Dragocjena Miškina razmišljanja objavljena su u članku *Istrgnute misli*¹² u kojem traži da se općine uredi prema narodnim potrebama, da se narodu da pravo da odlučuje o svojoj sudbini i da se gospoda uključe u rad da se život na selu poboljša. No Stjepan Radić, već priznat u Podravini kao jedini vođa stranke koja krajem 1920. mijenja ime u Hrvatsku republikansku seljačku stranku, nikako da izađe iz zatvora.¹³ Stoga Miškina, usprkos tomu što mora od jutra do mraka raditi na polju i u štali kako bi prehranio sebe i obitelj, piše noću u štali uz petrolejku svoje odlične poučne priče koje mu Đuro Basariček rado objavljuje u *Narodnoj zaštiti* te ih je do 1922. godine objavljeno 22. Vijesti o radničkim nemirima u radništvu navode ga na zaključak da seljak i radnik imaju mnogo toga zajedničkog te u noveli *U samici*¹⁴ pruža ruku radniku jer radnik živi još lošije nego seljak te na taj način dolazi do spoznaje da su seljaci i radnici istovrsni sloj potlačenih i bijednih.

Zanimljivo je da se Miškina ne uključuje u politiku sve do 1925., a tada je već imao 38 godina. Tada se kandidira na izborima Hrvatske seljačke republikanske stranke kao zamjenik Pavlu Dombaju iz Drnja koji se kandidirao u kotaru Ludbreg.¹⁵ Međutim, Stjepan Radić je, kako bi izbjegao daljnji progon radikala, priznao Monarhiju i Vidovdanski ustav te promijenio ime stranci u Hrvatsku seljačku stranku (dalje: HSS), a do ponovna sukoba s radikalima i prelaska u opo-

¹¹ Hrvatski državni arhiv, Predsjedništvo Zem. vlade, kut. 985, 6-4-14793-15143/1920.

¹² *Narodna zaštita*, 1920, 1-3, 87.

¹³ Bosiljka JANJATOVIĆ, *Stjepan Radić. Progoni - zatvori - suđenja - ubojstvo 1889. - 1928.*, Zagreb 2003:149-169.

¹⁴ *Slobodni dom*, 4. VI. 1922.

¹⁵ Pavao Dombaj (Drnje, 17. 1. 1876. - Drnje, 30. 1. 1966) bio je suradnik Stjepana Radića, a bavio se, kao i Miškina, isključivo poljoprivredom. Uvećavši dobrim gospodarenjem svoj posjed, stekao je velik ugled. Bio je općinski odbornik i odbornik Imovne općine Đurđevačke za šumarsku direkciju. Biran je za narodnog zastupnika 1925. i 1927., a ostao je u politici i kasnije te je imenovan za banskog vijećnika. Godine 1931. postao je zamjenik narodnog zastupnika dr. Vlade Malančeca te surađuje i s Jugoslavenskom radikalno seljačkom demokracijom koja se od 1933. zove Jugoslavenska nacionalna stranka. Zbog nepovjerenja naroda povlači se zajedno s dr. Malančecom iz politike. (Hrvoje PETRIĆ, *Općina i župa Drnje*, Drnje 2000., 105)

ziciju bio je ministar prosvjete, potom 1927. i predsjednik Oblasnog odbora Zagrebačke oblasne skupštine. Mnogi nekada vrlo vjerni suradnici Stjepana Radića zbunjeni su, pa i Miškina piše knjigu *Za svojom zvijezdom* koju je objavila Seljačka sloga Rudolf Herceg kao prvi svezak biblioteke »Seljačka knjižnica«. Naime, tiskanje knjige propustilo je državno odvjetništvo u Zagrebu koje je po Zakonu o štampi iz 1925. trebalo paziti da takvi sadržaji ne odu u narod. Prijavu državnom nadodvjetniku podnio je veliki župan Zagrebačke oblasti na zahtjev narodnog poslanika dr. Grge Angjelinovića, onog istog koji je u studenome 1918. prijetio Stjepanu Radiću smrću ako spriječi »ujedinjenje«, a nakon što se o knjizi raspravljalo i u Narodnoj skupštini u Beogradu jer je ona savršeno propagandističko djelo protiv vojske i postojećeg poretka. Državni nadodvjetnik Aleksander odmah uputio svim odvjetništvima povjerljivu okružnicu u kojoj je tražio da se pooštri cenzura nad tiskanim djelima, a istodobno je zatražio odgovornost državnog odvjetnika Milića.¹⁶ Iako je sadržaj te knjige bio isključivo socijalni, a neke su priče već bile i objavljene, okupljene u jednoj knjizi te su priče izazvale pozornost i bile jednako buntovne kao pisanja Miroslava Krleže. Pažnju je pobudilo i ime knjige spominjanjem »zvijezde«, a i predgovor knjizi napisao je Dragan Bulić koji je svojedobno bio vrlo aktivan u radničkom pokretu Zagreba i Broda na Savi.¹⁷ I Miškina je u svojoj uvodnoj riječi pozvao seljake na udruživanje i na »...borbu da postanemo potpuni ljudi«. Neki su knjigu ocijenili kao Miškinin program. U noveli »Najveća muka seljačkog života« Miškina piše: »Učiti i putiti valja svu seljačku braću, da se sastaju, slože i udruže, a kad se svi upoznamo, ne će nas biti teško složiti i udružiti. Pa kad se udružimo, bit ćemo jači, moći ćemo srušiti sve zlo, koje nas davi, promijeniti upravu¹⁸ tako, da se bude radilo ono, što je potrebno, da se bude poštivao svaki pošten rad, radio tko perom, plugom, motikom ili mlatom.« Knjiga je bila uspješnica, a njezin progon poticao je njezinu prodaju i, iako tiskana u nevjerojatnoj nakladi od 100.000 primjeraka, ona je kroz neko vrijeme rasprodana te se širila selima potičući seljaštvo da se udruži i da formulira svoje zahtjeve. O Miškininoj knjizi pisale su i *Novosti*, *Jutarnji list* i druge građanske novine bilo da su napadale ili branile njezin sadržaj. Braneći se, Dragan Bulić koji je knjigu priredio za tisak izjavio je da nije mogao prirediti knjigu po boljševičkom uzoru jer da »boljševičke knjige ne dolaze ka nama, a on (...) ne zna ruski«.¹⁹ Izjavu je dao i Miškina rekavši da bi bila ludost proglasiti njegovo djelo propagandističkim za rušenje obrambene snage zemlje, tj. vojske, »...jer da seljacima imponira jaka obrambena snaga.«²⁰ Miškinina je knjiga omogućila Hercegu da financira izdavanje *Seljačke prosvjete*, što je omogućilo daljnje širenje riječi Stjepana Radića jer je ovaj časopis stizao u svaki dom u vrijeme kada je Stjepan Radić zbog svog priznanja Monarhije bio »pod sumnjom« da je i on prešao k gospodi koju je ranije toliko napadao. Radikali su neprestano napadali politiku Hrvatske seljačke stranke smatrajući da Hrvati ne trebaju voditi svoju posebnu politiku u jednom troimenom narodu, a pogotovo da političke brige ne trebaju voditi seljaci pa im je svaki političar koji je izniknuo iz seljačke sredine, a takvih je poslije Tome Jalžabetića bilo više, bio na udaru. Osobito nisu voljeli Stjepana Radića pa su često naručivali njegov lik u karikaturi u *Koprivama* i u drugim šaljivim listovima nastojeći ga učiniti smiješnim.²¹

¹⁶ Milić je 25. listopada 1926. odgovorio da knjiga ne sadrži nijedno od kažnjivih djela po čl. 19 Zakona o štampi: ni uvredu kralja, ni uvredu Narodne skupštine, a niti ne poziva neposredno građane da silom mijenjaju ustav ili zemaljske zakone. Osim toga, Milić navodi da su sve priče, osim »Zlatarove ispovijedi«, već tiskane i da nisu bile zabranjene. (M. KOLAR-Dimitrijević, Miškina, n.dj., 98-99)

¹⁷ M. KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Miškina, n.dj., 97.

¹⁸ Mihovil PAVLEK MIŠKINA, *Za svojom zvijezdom*, Zagreb 1926, 62.

¹⁹ *Novosti*, 12. X. 1926.

²⁰ *Seljačka prosvjeta*, 1926, 11-13, 163.

²¹ Karikaturist Mironović crta Radića kao što je 1908. Vereš crtao Pavla Raucha: kao debelog svinjarskog trgovca, koji samo jede i pije. U političkoj igri nije se pazilo na poštovanje личности i zaštitu ljudskih prava.

Miškinini članci u vrijeme kada je u dvoumici kako se odnositi prema Radiću, pogotovo što se razdiobom zemlje na oblasti đelekovečka općina našla na krajnjem rubu Osječke oblasti koja je imala sjedište u Osijeku, vrlo su teški i puni gorčine, a u skladu s ekonomsko-socijalnim, ali i političkim prilikama u Podravini međuratnog razdoblja²² pa su se Đelekovčani na neki način osjetili prepušteni sami sebi u čestom verbalnom sukobljavanju sa žandarima na granici. Miškina u članku »Socijalna pravica ili pravda« koji je objavljen istodobno s izlaženjem knjige *Za svojom zvijezdom* piše ogorčeno: »Kad sve to vidiš, reci i napiši, vikni i krikni, da te svi čuju: kakova pravica! Nema je. Krivica, krivica na svakom koraku i samo krivica.« I dalje: »Krivicu je teško trpjeti. Kad ju se spozna, buni se u pravom čovjeku duša. A spozna ju, kad ju vidi. Tko ju ne pozna, ne vidi, ne osjeća, taj danas nije čovjek, jer je ili glup ili sebičan, a takovi ne stvaraju napredak, nego oni, koji su pravi i poštjeni. Takove prave i poštene mi trebamo, takove i tražimo, pa zato naprijed, dok ih sve ne nađemo i okupimo da svi onda u zajednici, sa svima pravim i poštenim ljudima iz sela i grada uredimo u ljudskoj zajednici ljudski život i nađemo - socijalnu pravicu.«²³ To je zapravo Miškinin socijalni i politički i književni program.

U Đelekovcu je općina imala problema s općinskim načelnikom. U vrijeme kada je Stjepan Radić poslao prof. Ljubomira Maštrovića²⁴ u Oblasni odbor Osječke oblasne skupštine da osnaži rad i odbora i skupštine te da općinama vrati samoupravljanje, ono što su imale pod županijskim sistemom Austro-Ugarske Monarhije, Miškina je na općinskim izborima 2. listopada 1927. izabran za općinskog načelnika. Bilo je to dobro i za Đelekovec i za Miškinu. Zajedno s delegacijom Štampareve Škole narodnog zdravlja posjećuje Brno te shvaća potrebu da se seljačka stranka pretvori u seljački pokret, po uzoru na to kako su Česi i Slovaci organizirali svoje ustanove.²⁵ Dakako, rad u općini ostavlja mu malo vremena za pisanje, a njegove molbe i traženja organima vlasti pribavljaju mu mjesto na listi onih općinskih načina koji su smijenjeni nakon proglašenja šestosiječanjske diktature.

Za razliku od nekih drugih općinskih načelnika koji su počeli surađivati s beogradskom vladom koja je u početku bila sastavljena od stručnjaka, Miškina se udaljava od vlasti i nema znakovna njegove političke aktivnosti sve do 1935. godine. Kada je objavljen oktroirani ustav, bilo je ipak moguće djelovati na kulturnom planu pa objavljuje pjesme u časopisu *Evolucija* koji izdaje Milica Devčić-Radić. Selo propada i pod utjecajem pada cijena agrarnih proizvoda, koje su postale takve da seljaci nisu mogli doći do novca ni za kupnju petroleja, šibica i soli, a kamoli za poreze, seljaci prestaju plaćati porezne obveze, što je umnožilo broj sudskih postupaka u slučaju

²² Dragutin FELETAR, Ekonomsko-socijalne prilike u Podravini međuratnog razdoblja, *KAJ*, 1987, br. 1-2, 79-89.

²³ *Seljačka prosvjeta*, 1926, 11-13, 163.

²⁴ Ljubomir Maštrović (Nin, 7. 4. 1893. - Zadar, 10. 11. 1962.). Bio je polaznik Zmajevićeva sjemeništa, odakle je protjeran zbog pisanja u đlačkom listu *Bostan*. Gimnaziju završava izvanredno u Zadru, a zatim studira na Filozofskom fakultetu u Zagrebu i vrlo je aktivan kao predsjednik akademskog kluba Kumičić i urednik omladinskog pravaškog lista *Mlada Hrvatska*. U listu *Hrvatska* radio je kao kazališni kritičar. Nakon studija radio je u Šibeniku, odakle mora otići zbog talijanske okupacije. Odlazi u Križevce te radi jedno vrijeme u učiteljskoj školi, a od 1924. u križevačkoj gimnaziji. U Križevcima se veže uz Stjepana Radića te je 1924. predsjednik kotarske organizacije Hrvatske republikanske seljačke stranke, gradonačelnik od 1926. do 1928., predsjednik oblasnog odbora osječke Oblasne skupštine i onda se vraća u Križevce gdje pokreće 1934. list *Dom*, da bi 1936. napustio Križevce i odlazi u Zagreb pa se 1951. vraća u Zadar gdje pokreće *Zadarsku reviju*. S položaja gradonačelnika u Križevcima bio je otpušten 1928. jer je došao u sukob s Državnim savjetom i s Ministarstvom poljoprivrede, žestoko se protiveći da se križevačka ratarnica preseli u Božjakovinu. (Ivan PEKLIĆ, *Hrvatska seljačka stranka u križevačkom kraju*, Križevci, 2004., 49-51, 56.)

²⁵ M. KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Miškina, 100; Od 1925. Škola narodnog zdravlja razvila je vrlo intenzivnu i razgranatu djelatnost te se izdaje časopis *Narodni napredak*, organiziraju se tečajevi za mlade seljake u trajanju od tri do pet mjeseci i sl. (Željko DUGAC, *Protiv bolesti i neznanja. Rockefellerova fondacija u međuratnoj Jugoslaviji*. Zagreb 2005., 105)

seljačkih dražbi. Te su dražbe postale osjetljivo socijalno pitanje i vlada 1932. donosi Zakon o zaštiti seljačkog posjeda kojim se selu ipak nije mogla prodati kućica i okućnica. Ipak, Miškina mnogo čita i piše te prati sve što se zbiva na političkom i socijalnom planu. Budući da rad prosvjetnog društva Seljačke sloge nije bio zabranjen, ipak su se - makar u nekom manjem obimu - seljaci mogli okupljati u zatvorenim prostorima, pa se nastavilo djelovati na kulturnom planu i po ne znam koji put su se čitala djela mrtve braće Radića.

Prema tome je pisanje jedini način da saopći narodu svoje misli, poruke, želje i potrebe. Prekrasnu pjesmu »Crveni makovi« napisao je 1932., a objavio ju je Kalendar Hrvatskog Radiše za 1933. godinu. Godine 1935. objavljuje zbirku novela *Trakavica* (izd. Binoze, Zagreb). Naime, upravo ta politička, a ne samo gospodarska obespravljenost potiče ga da piše mnogo i dobro, izričući riječima ono što su članovi Zemlje prikazivali slikama. Kada se slože Miškinini tekstovi o bijedi i problemima sela koje ne može naći izlaz iz nevolje, dobiva se odlična i cjelovita slika. Miškina je opisao život sela iz dna duše, ono proživljeno i to je ono što ne može napisati nijedan čovjek koji gleda seljački život sa strane. Trebalo je uhvatiti vezu čovjeka i prirode u mijeni godišnjih doba i mijeni života čovjeka, a to je Miškina izrekao toliko istinito da to gotovo boli. I ne znajući, on je utjecao ne samo na režimske ljude da počnu razmišljati o selu, nego i na članove vodstva HSS-a, a osobito na gospodarske stručnjake koji su zapošljavani kod kotarskih vlasti u vremenu velike svjetske krize kao posljedica onoga što je počeo Stjepan Radić kao predsjednik oblasnog odbora Zagrebačke oblasne skupštine i koji su probleme sela shvatili kao probleme seljačke zemlje kakva je bila Hrvatska. Miškinino je pisanje znatno utjecalo da su vlasti počele voditi više brige o selu te se počinju osnivati uzadružene zdravstvene ambulante, a napredni seljaci, ali i kotarski gospodarski referenti, povezuju selo i grad zajedničkim interesom. Iako nije bilo političke slobode, selo počinje pružati otpor odlukama vlasti koje nisu bile u redu. To je utjecalo na to da je vlast počela uvažavati zahtjeve sela pa je i Uredba o zaštiti seljačkog posjeda iz 1931. spasila seljačko domaćinstvo od proletarizacije. Selo se počinje i samoorganizirati kroz Seljačku slogu, a 1935. i kroz Gospodarsku slogu, tražeći poštenu cijenu za svoje proizvode.²⁶

Trakavica je bila napisana već 1933. i Miškina je već tada imao dogovor za tiskanje s uglednom izdavačkom kućom Binoza. Tu je upoznao slovenskog pisca Luja Adamiča koji je živio u Americi i kojemu je Binoza 1933. tiskala roman *Dinamit* u kojem opisuje težak život i rad slovenskih radnika u Americi. Miškinini i Adamičevi pogledi na svijet i život bili su dosta bliski te je Adamič posjetio Miškinu u Đelekovcu te mu je očito Miškina otvorio dušu, a kako se čini i pokazao neke ilegalne brošure. Adamič je svoje dojmove prepričao 1934. godine u knjizi *The Nativ's Return*.²⁷

Politikom se Miškina počeo ozbiljnije baviti ponovno 1935. te je na izborima 5. svibnja 1935. dobio u koprivničkom kotaru 10.133 glasa, ali nije izabran jer je izborni zakon bio takav da je zastupnikom proglašen kandidat Jugoslavenske nacionalne stranke iako nije dobio mnogo glasova. Usprkos pobjedi, kandidatima i zapravo izabranim zastupnicima, ostala su zatvorena vrata Narodne skupštine te su prisiljeni preko tiska koji je nešto slobodniji širiti svoje ideje i pisati o svojim potrebama, željama i nadanjima.

²⁶ Marijan MATICKA, Obilježja »Gospodarske sloge« u početku njezine djelatnosti, *Historijski zbornik*, XXIX-XXX/1976-1977, Zagreb, 493-501.

²⁷ Luj Adamič ubijen poslije Drugoga svjetskog rata u Americi pod sumnjivim okolnostima. Čini se da je nakon prvih simpatija prema socijalističkoj Titovoj Jugoslaviji počeo kritizirati jednopartijski sistem i nedemokraciju u zemljama istočnog bloka pa se očito zamjerio komunistima. Po svemu se čini da je bio buntovnik i ljubitelj istine kao i Miškina. Brošure koje je posjedovao Miškina sakrivao je u štali. One su mogle biti ilegalni materijal ustaša zbog čega je svojedobno dr. Rudolf Bićanić osuđen na robiju, ali su mogle biti i komunističke jer je Miškina prijateljevao s lijevčarima iako nije organizacijski povezan ni u jednoj organizaciji osim HSS-a.

Prvi je put 1. ožujka 1935. objavljena i pjesma *I mi smo ljudi*²⁸ koja je izdana u funkciji pred-izborne agitacije za petomajske izbore 1935., kada Mačekova Hrvatska seljačka stranka izlazi iz izolacije i pokušava izborima osvojiti vlast. Oživio je rad Seljačke sloge i rad Hrvatskog radničkog saveza. Miškina piše prekrasnu pjesmu *Radniku*²⁹ koja je objavljena 1. svibnja 1936., u vrijeme kada su zemlju počeli potresati brojni štrajkovi radnika zbog premalih zarada, a istodobno opaža bogaćenje građanskog sloja koje dobro zarađuje izvozom poljoprivrednih i stočarskih proizvoda u Treći Reich nakon što je ugovorom od 1934. Berlin pokazao punu spremnost da kupuje od Jugoslavije sve viškove u zamjenu za tehničku i elektrotehničku robu koja je preplavila naše trgovine. Miškina je dobro došao predsjedniku Hrvatskog radničkog saveza Peštaju jer je sindikat imao malo ljudi koji su bili sposobni govoriti, a koji nisu bili gospoda. Godine bijednog položaja radništva u Hrvatskoj, velika nezaposlenost i proletarizacija ojačali su suprotnosti grada i sela te je rijetko koji seljak i radnik htio otvoreno razgovarati s visokoškolovanim intelektualcem bez obzira koju orijentaciju on zastupao.³⁰ U historiografiji je uvriježeno mišljenje da je Miškina bio sklon komunistima,³¹ no to nije posve dokazano. Mislim da se loše osjećao među radikalnim komunistima, kao i među nacionalistima. No, kao da je živio po sadržaju letka koji su mađarski boljševici bacali na području Đelekovca 1919., a koji glasi: »Radnici, Vojnici, Seljaci. Svakog čovjeka, koji pošteno radi, smatramo za brata. Svaka narodnost ima slobodno pravo samoopredjeljenja. Tko neće da radi - nema prava ni da živi. (...) Nema više mržnje među narodima. Sve pripada radnome narodu.«³² Kada se čitaju njegova djela, Miškina rijetko spominje riječ Hrvat. Volio je samo selo i seljake te je za njih priželjkivao bolji život. Ovako nepovjerljiv imao je problema u suradnji sa školovanim ljudima, žaleći sebe i one koji nisu imali mogućnost školovati se, ali i one koji su pročitavši jednu ili dvije ateističke knjižice odbacili vjeru i »misle da znadu sve« pa su i »spremni na sve« te misli da se novi svijet mora izgraditi na poštenju i znanju.³³ Miškinino nepovjerenje izazivalo je nepovjerenje i kod vodstva HSS-a jer je Miškina bio svjestan svoje duševne snage, ali nije bio spreman za diplomatske igre i građanske neiskrenosti te gubljenje vremena u napadu stranačkih protivnika. Takvih riječi nema u Miškininu rječniku.

Kao odbornik Seljačke sloge u gotovo svakom broju časopisa *Seljačka sloga* Miškina objavljuje neku svoju pjesmu, crticu ili poruku. Ti su radovi vrlo različite kvalitete i sadržaja jer su često u funkciji praktične politike. Ogranak Seljačke sloge u Đelekovcu obnovljen je 4. prosinca 1935. zajedno s Hrvatskom čitaonicom, a imao je 139 članova. Bilo je to nekoliko dana nakon što je ban Savske banovine obavijestio stanovništvo da nema zapreke za obnavljanje rada Seljačke sloge ako djeluje u sklopu Zakona o udruženjima, zborovima i dogovorima od 1931. godine.³⁴

Miškina u predahu od poljoprivrednih radova putuje u Đurđevac, Valpovo, Osijek i svuda govori o potrebi da se izmijeni težak položaj seljaštva.³⁵ U 1937. objavio je zbirku novela *Krik*

²⁸ 15 dana. *Revija za umjetnost, kulturu, socijalna i ekonomska pitanja.*

²⁹ MIŠKINA, *Radniku*, *Hrvatski radnik*, Zagreb, 1. svibanj 1936.

³⁰ Zorica STIPETIĆ, Marijan MATICKA, Odnos selo - grad u interpretaciji intelektualaca Hrvatske u međuratnom razdoblju, *Časopis za suvremenu povijest*, 1974., br. 1, 10.

³¹ Ivan PAPRIKA, Prilog poznavanju suradnje lijevog krila HSS i KP u Podravini, *Podravski zbornik*, 1, Koprivnica, 1975., 34.

³² Dragutin FELETAR, Koprivnički događaji 1918. - 1920., *Podravski zbornik* 5, 1978., 18.

³³ Z. KULUNDŽIĆ, III, 308. - Pismo Franu Novljanu iz 1924. godine. Očito Miškina aludira na Stjepana Dojčića koji je izvršio atentat na bana Škrleca. Zbog Dojčića je cijelo lubbreško područje okupirala vojska koja se dulje hranila na teret naroda.

³⁴ M. KOLAR-Dimitrijević, Miškina, 104.

³⁵ Dr. Lavoslav Kraus zapisao je u svojim memoarima da su pokušali Miškinu uvjeriti o potrebi saveza seljaka i radnika te da je to opće strmljenje na širokoj demokratskoj liniji Narodne fronte, a da se Miškina s time složio. (Lavoslav KRAUS, *Susreti i sudbine*, Osijek 1973., 325-327.)

sela koja samo potvrđuje ono što je sakupio Rudolf Bićanić u prvoj knjizi *Kako živi narod* (Zagreb, 1936.) te se gotovo čini da se Bićanić i Miškina natječu te dopunjuju u nastojanju da što bolje i realnije prikažu selo. No, Miškina ipak najviše djeluje kroz živu riječ. Ide i u Prekodravlje, kraj gdje se teško stizalo, a gdje su živjeli marljivi ljudi koji su od reda bili dobri gospodari. Drži 7. studenoga 1937. predavanje u Ždali, a dan kasnije i u Gotalovu. To je vrijeme kada je trebalo objasniti zašto HSS pristaje na vezu s građanskom opozicijom, a s njime je na te skupove išao i Franjo Gaži koji je govorio protiv onih koji hoće veliku Srbiju, ali i protiv onih koji hoće veliku Hrvatsku.³⁶

Miškina je držao govor i u Čakovcu 19. prosinca 1937. pod nazivom »Smernice Hrvatskog seljačkog pokreta obzirom na ostale ideje« i tu je prvi put detaljno objasnio zašto hrvatski seljak ne može biti komunist. Čini se da je to što je rekao, a onda i anonimno objavio poteklo iz njegova najdubljeg uvjerenja. Miškina je volio slobodu, ali je volio i svoju zemlju, svoju kuću, svoju stoku i svoju slobodu, i to ni sa kime nije želio dijeliti. Ono što je rekao ovdje ponovio je opet na sastanku u Varaždinu koji je organiziralo Društvo Zagoraca.³⁷

Uvijek se postavlja pitanje zašto je Miškina objavio brošuru *Zašto hrvatski seljak nije komunist* 1938. godine.³⁸ Je li to imalo političku pozadinu kako bi se onemogućilo da komunisti izađu na izbore zajedno s opozicijom HSS-a? Možda, no možda je to ono što je Miškina vidio i čuo dotad od povratnika koji su došli iz Rusije iako su komunisti sakrivali pravu istinu.³⁹ Odgovor se može potražiti u politici 15 godina prije, a u vrijeme kada Stjepan Radić pokušava na svim stranama naći pomoć pa čak odlazi i u Rusiju gdje upisuje svoju stranku u Seljačku komunističku internacionalu. Jedva se opravdao poslije povratka u zemlju, pri čemu su od njega otpali Tomo Jalžabetić i dr. Rudolf Horvat te mnogi koji se nisu složili s tim njegovim postupkom, rekavši da Radić nikada nije učinio nešto luđe nego što je upis Seljačke stranke u Komunističku seljačku internacionalu. Stjepan Radić se 1924. našao u novčanoj stisci te je dr. Ljudevita Kežmana poslao u SAD radi skupljanja novca za stranku. On je najveću pomoć našao kod američkih radnika, od kojih su mnogi bili komunisti pa se diskusija o Radićevu komunizmu povelala i u Americi, što doznajemo iz sjećanja Ivana Meštrovića.⁴⁰ Društvo prijatelja Jugoslavije priredilo je u siječnju 1925. svečanu večeru u čast Ivana Meštrovića i R. W. Seton-Watsona. Na toj je večeri Pavle Karović, jugoslovenski konzul u New Yorku, govorio o Radićevu pokretu u Hrvatskoj kao o komunističkom pokretu koji je samo maskiran seljaštvom. U Americi se nije o Radiću tako mislilo, a govor Karovića svakako je izazvao iznenađenje. I bila bi situacija loša da u obranu Radića nije ustao već poznati kipar Ivan Meštrović koji je izjavio da ni hrvatski ni srpski seljak nisu boljševici. Seton Watson je podržao Meštrovića tražeći umjerenost na obje strane radi općeg interesa. Govorio je i Mihajlo Pupin, dugogodišnji počasni konzul Kraljevine Srbije u Americi, te je izjavio da mu se čini da nije pametno kako beogradska vlada postupa s narodom u Hrvatskoj te da mu se čini Meštrovićevo mišljenje mjerodavnije od Karovićevo. No Dragiša Cvetković,⁴¹ koji je bio na brodu kojim su Meštrović, njegov brat Petar i Milan Marjanović putovali u Ameri-

³⁶ Sastanak u Goli održan je u kući Đure Živkovića, a u Gotalovu u kući Tome Mihalića. (M. KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Miškina, 105)

³⁷ *Varaždinske novosti*, 24. XII. 1937.

³⁸ *Zašto hrvatski seljak nije komunist*, Zagreb 1938. Kulundžić je utvrdio Miškinino autorstvo knjige ističući da knjiga nema samo antikomunistički, nego i antiklerikalni i antikapitalistički karakter. (Z. KULUNDŽIĆ, IV, 353-372)

³⁹ Miroslav Krleža se jedini usudio progovoriti o progonima ljudi u Sovjetskom savezu i zbog toga su ga komunisti bili proskribirali. Rasprave su 1938. potresle Krležu, ali su potresle i komunističke intelektualce.

⁴⁰ Ivan MEŠTROVIĆ, Uspomene na političke ljude i događaje, Zagreb 1997., 167-168.

⁴¹ MEŠTROVIĆ, n.dj., 160. Dragiša Cvetković izjavio je da putuje u Ameriku kako bi tamo pokrenuo jednu jugoslavensku reviju. Taj je Cvetković 1937. postao ministar socijalne politike, a onda i potpisnika sporazuma Cvetković - Maček te je vjerojatno i postavio Miškini pitanje koje ga je mučilo od 1924. godine.

ku, otuđio je jednu kopiju tog ugovora i već je 23. siječnja 1925. u Pribičevićevim novinama beogradskoj *Reči* i zagrebačkoj *Riječi Srba, Hrvata i Slovenaca* objavljena kritika Meštrovićeva govora u članku »Kad umetnici politiziraju«. Tu je rečeno da bi bilo bolje da Meštrović politizira samo sa svojim umjetničkim djelima nazvavši ga »usko plemenskim« jer da je Radićevo seljaštvo doista prokomunistički orijentirano. Kada se zna da je upravo Cvetković potpisao 1939. sporazum s dr. Mačekom, razumljivo je da su vođe HSS-a uvijek sakrivali svoje simpatije za komuniste koje su bez sumnje postojale jer je bijeda radnika i seljaka bila slična, a osim toga, i siromašni seljaci su dio godine morali raditi na građevinama i u državnim šumama na sječi drveta pa su njihovi doticaji bili česti i bliski. Stoga su komunisti uvijek računali s HSS-om kao sa svojim prirodnim saveznikom. Jedan od vođa hrvatskih komunista Ivan Krndelj dolazio je 1935. iz inozemstva i nudio dr. Vladku Mačeku suradnju, no on ga je odbio. Godine 1938. odbijanje je bilo slabije izraženo. Mihovil Pavlek Miškina zemljoposjednik koji nikada nije radio kao radnik bio je grčevito vezan za svoj posjed i svoje selo. On je u svojoj knjizi rekao *Zašto hrvatski seljak nije komunist jer da »seljak vjeruje, da se (dobar) ljudski život može postići jedino prosvjetom i znanjem, organizacijom i slogom, a ne nasiljem«*.⁴² Kao Stjepan Radić i dr. Vladko Maček, tako je i Miškina smatrao da su komunisti preradikalni i da u uvjetima kakvi su postojali u Sovjetskom Savezu ne bi bilo moguće ostvariti onakav dom kakav su oni priželjkivali. Ne rod, nego dom bili su ideal Miškine. Sve ono što je bilo izvan podravskog sela Miškini je bilo prilično tuđe. Usprkos tome, 1937. se vodila prava kampanja protiv Mihovila Pavleka Miškine. Tomo Čiković na čelu kotarske organizacije morao je sa svojim istomišljenicima braniti Miškinu kojeg je napadao dio HSS-a na čelu s Ivanom Kraljićem, župnikom Stjepanom Pavunićem, dr. Ivanom Vedrišom, Viktorom Galincem, Vilkom Horvatom i drugima.⁴³ Uglavnom osobama koje su se 1941. na ovaj ili onaj način opredijelile »desno«. Međutim, to je neprijateljstvo izviralo iz sukoba grada i sela jer se poslije 1918. razvijao samo grad, dok su sela posve zanemarivana te su razlike iz godine u godinu postojale sve veće. To je, dakako, prisililo Miškinu da se izbori za položaj narodnog poslanika kako bi i onima na vrhu mogao reći kakvo je stanje u Podravini, što je i ostvario velikom predizbornom agitacijom, djelujući u vodstvu koprivničke kotarske organizacije HSS-a.

Kotarski načelnik u gotovo svim svojim izvještajima naglašava da su »seljački i radnički redovi otvoreni protivnici države i poretka« te nerijetko spominje Miškinu.⁴⁴ Na sastanku u Novigradu Podravskom 7. siječnja 1938. Miškina govori da riječi »aprovizacija, potpora, rekvizicija i tome slično moraju izginuti iz našeg rječnika jer su to sve tuđe riječi i svi seljaci dobro znaju što su im te riječi donijele.«⁴⁵ Na skupštini Hrvatskog radničkog saveza 24. travnja 1938. u dvorani Domo-ljub Miškina potiče suradnju seljaka i radnika te da proletarizirani seljak konkurira industrijskom radniku jeftinijom cijenom rada i da se trebaju dogovoriti oko cijene rada.⁴⁶ U govoru u Imbriovcu 26. svibnja 1938. Miškina traži slobodu tiska, opisujući da je *Zbornik hrvatskih seljaka* jedva prošao cenzuru te da mnogi pa čak i neki članovi vodstva HSS-a smatraju takvu tešku socijalnu literaturu provokativnom i opasnom.⁴⁷ Slični govori su i u Ludbregu 26. lipnja 1938. kada iz koprivničkog kotara dolazi 400 seljaka da mu pruže potporu i da ga slušaju.⁴⁸ Djelovanje Miškine bilo je doista i provokativno i opasno za radikalsku vladu koja nije slušala glas naroda, a to se

⁴² *Zašto hrvatski seljak nije komunist, n.dj., 16.*

⁴³ Hrvoje PETRIĆ, Prilog poznavanju načina djelovanja Hrvatske seljačke stranke u Koprivnici od 1929. do 1941. godine, *Časopis za suvremenu povijest*, 34 (2002.), br. 1, 145-146.

⁴⁴ Hrvatski državni arhiv, (dalje: HDA) Zbirka politička situacija, XXI, 5193 - Pov 124/7. II 1938.

⁴⁵ HDA, Zbirka Izbori, VI, 13/682-1938.

⁴⁶ H. PETRIĆ, N.DJ., 154.

⁴⁷ HDA, Savska banovina, kut. 1706, DZ Pov II. 17745/24. V 1938.

⁴⁸ HDA, XXI, 5195 - Pov 671/7. VII. 1938.

odrazilo na tome što su seljaci prestali plaćati porez, a općinski odbori, iako nemaju novca za normalno poslovanje, ne usude se naplatu obaviti preko žandara, nego mole pomoć vlasti.⁴⁹

U drugoj polovici 1938. stanje se pogoršalo kao posljedica kraće krize koja je zahvatila industriju. HSS zna da su nadolazeći izbori presudni te se upušta u dugotrajnu i vrlo jaku predizbornu kampanju. Već na sastanku HSS-a i Seljačko-demokratske koalicije u Prelogu 24. srpnja 1938. Miškina je rekao da postoje samo dva trenutka u životu naroda kada narod sam o sebi odlučuje. Jedan trenutak su izbori, a drugi je kada se gospoda posvade i pozovu narod da se za njih kolje. Tada ta gospoda daju narodu pušku u ruke, ali »...narod treba da zna što u tom momentu valja činiti.«⁵⁰ Naime, Miškina predosjećajući približavanje rata kroz napetost koja je zavladała nakon Münchenskog sporazuma kada je Čehoslovačkoj oduzeto granično područje nastanjeno Nijemcima i kada je ta zemlja ostala bez zaštite, a svijet je to šutke prihvatio. Nije mirno ni oko Albanije, a još manje na Dalekom istoku. U Španjolskoj se vodi građanski rat i novine su svaki dan pune užasnih vijesti. Miškina možda upravo zato što su i sve novine bile pune deprimirajućih vijesti nije optužen, ali je njegovo kretanje pomno praćeno, a onda je mnogo prije izbora i vladajuća stranka okupila sve svoje snage i izložila svoje kandidate: predsjednika koprivničke kotarske organizacije Mihovila Tomca, ali i protu Adama Marina te Ivana Franića Požežanina, ravnatelja Etnografskog muzeja u Zagrebu. Zbog nekih Miškininih izjava svećenstvo ga je smatralo doista komunistom i nije dalo preporuku da se za njega glasa. Na to je svakako djelovalo i Miškinino putovanje u Šumadiju i Mačvu gdje je pozivao srpsku opoziciju da glasa za seljačko-demokratsku opoziciju kao jedino rješenje koje će zemlji donijeti mir, zalažući se za rušenje Stojadinovića na izborima. O tome je govorio u Drnju 7. studenoga 1938. pred 150 osoba nakon što se vratio s putovanja, a u Šumadiju su otputovali Franjo Gaži iz koprivničkog i Tomo Vojković iz đurđevačkog kotara zalažući se za slogu HSS-a i Pribičevićevih demokrata, odnosno za slogu hrvatskog i srpskog naroda. Bio je to opći trend gdje ni hrvatski ni srpski seljak više nije mogao snositi obveze koje su mu nametali radikali pa se jedino rješenje vidjelo u slozi.⁵¹ S kolikim se intenzitetom Miškina založio za svoju kandidaturu u neposrednoj izbornoj kampanji pokazuje kalendar predizbornih okupljanja. U Hlebinama, Gabajevoj Gredi i Sigecu govori 13. studenoga 1938., u Torčecu govori 15. studenoga, u Koprivničkim Bregima 16., u Legradu 17., u Gotalovu 19., u Goli i Ždali 20., a u Novigradu Podravskom 26. i u Peterancu 27. studenoga. U Poveliću, Večeslavcu, Peščeniku, Maloj Mučnoj i Ladislavu općine Sokolovac govori 29. studenoga, a istim intenzitetom nastavlja do samih izbora u prosincu 1938. godine. U Bakovčicama i Glogovcu drži predizborni govor 2. prosinca, u Koprivničkom Ivancu, Kunovcu i Botinovcu 4. prosinca, a u Legradu 8. prosinca. S koliko se ljudi Miškina sastao i što je sve morao objašnjavati okupljenom narodu o vanjskoj i unutarnjoj politici? Seljaci nisu imali vremena čitati novine koje su izvještavale i o najmanjim događajima na političkoj i socijalnoj sceni, ali ništa nisu objašnjavale ili su objašnjavale tako raznoliko da se i građanstvo koje je čitalo dnevnik teškom mukom snalazilo u mutnim poluistinama političara. To je Miškina i napisao 19. studenoga 1938. u članku *Na razmišljanje*, pri čemu ovdje možda prvi put vjeruje u bolju budućnost koja jednog dana, možda i u dalekoj budućnosti, mora doći.⁵² No Miškina zna da za tu budućnost treba i raditi.

⁴⁹ HDA, XXI, 5195,- Pov 1061/6. X. 1938.

⁵⁰ HDA, Državno nadodvjetništvo, kut. 313, Kns 1018/1938.

⁵¹ Valko LOBOREC, *Moja sjećanja. Kako sam doživio drugi svjetski rat*. Koprivnica 1982. rukopis, str. 8. Rukopis mi je dala na uvid pok. Božena Loborec.

⁵² *Podravske novine*, 19. XI. 1938. i 26. XI. 1938. Miškina piše: *Živimo u teško doba sveopćeg nezadovoljstva, u doba sile i krivice, u doba nadmudrivanja i zastrašivanja, u doba buna i revolucija, u doba rušenja starih priznatih kulturnih vrednota, narodnosnih i državnih granica. U doba iščekivanja nečega novog, ljepšeg, boljeg, pravednijeg. Što će to biti? Odakle će to doći? Kako i kada će doći? Često ni sami ne znamo...«.*

Poručuje stoga u istom članku: »Neki vjeruju da će sve ono što očekuju doći samo od sebe. Neki nakon duge i teške borbe i rada, neki nikada« zaključujući fatalistički »jer to sve tako mora biti«. Miškina misli da će narodni poslanici izabrani slobodnom voljom naroda, dakle oni koje narod »želi, traži, zove i šalje... a koji su dužni tu narodnu volju otvoreno i bez straha ispovijedati i prema njoj raditi,« i ne znajući da će Narodna skupština 1939. biti kratkog daha i da će donijeti veliko razočaranje hrvatskim poslanicima i njemu osobno, makar su u vladi bili dr. Vladko Maček i nekoliko ministara HSS-a. Ljudi u vladi nisu imali seljačku svijest niti seljačke potrebe i brzo su se mijenjali pod pritiskom vanjske i unutarnje politike.

Na izbore 11. prosinca 1938. izašlo je na koprivničkom području 80,23 posto upisanih birača kojih je bilo 17.654, a 12.452 je glasalo za listu dr. Mačeka, odnosno Miškinu.⁵³ Ovako masovni izlazak na izbore i opredjeljenje za Miškinu pokazuje da je on uvjerio narod da se dogovornim, poštenim i složnim radom u Narodnoj skupštini može mnogo toga promijeniti, odnosno vratio je povjerenje naroda u izbornu borbu i demokraciju. Mislim da nije bilo nikakva izbornog terora uoči izbora u odnosu na ono što je vladina stranka radila pri izborima u prvom desetljeću nakon Prvoga svjetskog rata, ali se bez sumnje predizborna agitacija vodila vrlo oštro.⁵⁴ Neposredno uoči izbora Miškina piše: »Popraviti čovjeka može se na dva načina: učiniti ga boljim ili postaviti kontrolu nad njegovim radom. A to i jest osnova svega: da narod sam upravlja svojom sudbinom.« Ističe: »U životu ništa se ne postizava bez borbe.« I završava s nadom: »A da će nam biti bolje, to je sigurno, jer će ju (misli na upravu, opaska M. K.) i stvarati narod sam, koji znade što treba.«

Poslije izbora nastupilo je vrijeme puno prikrivene napetosti. I nije se dugo čekalo. Na zasjedanju narodnih zastupnika HSS-a 15. siječnja 1939., kojemu je prisustvovao i Miškina, iz koprivničkog kotara iskazana je bojazan da dok je dr. Milan Stojadinović na vlasti neće biti riješeno hrvatsko pitanje. Već 9. veljače 1939. Stojadinović je uklonjen s vlasti, iako ni danas nije posve jasno na čiji zahtjev i po čijoj volji.⁵⁵ Sada se očekuje brzo rješenje hrvatskog pitanja i ispunjenje želja HSS-a za političkom slobodom i ekonomskom nezavisnošću. U međuvremenu Miškina djeluje preko Seljačke sloge. Uzima udio na književnim večerima skupine hrvatskih književnika Hrvatskog zagorja, Podravine i Međimurja 13. siječnja i 22. lipnja 1939. godine u Varaždinu.⁵⁶ Govori, objašnjava, piše.

No, pregovori vodstva HSS-a s radikalima bili su dugi i teški, ali je Miškina svojim pisanjem protiv popa Marina, koji je potpisao rezolucije dijela članstva Jugoslavenske radikalne zajednice protiv sporazuma Hrvata i Srba, utjecao da su se pregovori ubrzali te su konačno uspješno potpisani **23. kolovoza 1939. godine.**⁵⁷ **Sporazum Cvetković - Maček**, koji u mnogočemu nosi oznake vanjskog diktata Njemačke i Italije. Stvorena je Banovina Hrvatska, a sve druge banovine ostale su iste. Ovo stvaranje Banovine Hrvatske spajanjem Savske i Primorske banovine te uključivanje kotareva Dubrovnik, Šid, Ilok, Brčko, Gradačac, Derventa, Travnik i Fojnica donijelo je vladi Banovine Hrvatske više problema nego što ih je mogla savladati. Bila je to, naime, banovina bez novca jer Uredbom o Banovini Hrvatskoj nisu odmah preneseni i novčani fondovi za rad pa se ustvari vlast nije mogla srediti. To je ubrzo dovelo do raspisivanja novih poreza i taksi, što je kraj Drugoga svjetskog rata - koji je počeo 1. rujna 1939. navalom Njemačke na

⁵³ Dr. Tomo Jančiković, *Hrvati u izborima 11. XII. 1938.*, Zagreb 1939., 37. Bilo je i prilikom tih izbora nepravilnosti, ali ih je Jančiković lijepo pobilježio i objavio. Adam Marin dobio je 1127 glasova, a Badovinac 468, dok su kandidati ostalih stranaka dobili neznatan broj glasova.

⁵⁴ Željko KRUŠELJ, *U žrvnju državnog terora i ustaškog terorizma, Politička zbivanja u koprivničkoj Podravini od objave šestosiječanjske diktature do sloma Kraljevine Jugoslavije*, Koprivnica, 2001., str. 316-317., 323.

⁵⁵ M. KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, *Radikal dr. Ljubomir Kosier u financijskoj i privrednoj politici Hrvatske i Jugoslavije ili od Bjelovara do Berlina 1917. - 1939.*, Rukopis ponuđen na tiskanje »Prosvjeti« u Zagrebu.

⁵⁶ *Varaždinske novosti*, 19. I. i 22. VI. 1939. - Članci Petra Žuljevića o Prvoj i Drugoj književnoj večeri u Varaždinu.

⁵⁷ Ž. KRUŠELJ, str. 325 i d.

Poljsku - prouzrokovalo veliku inflaciju i nemoguću situaciju visokih cijena, nestašice hrane i pozivanja mladih ljudi u vojnu rezervu. Suočeno s nezadovoljstvom ostalih banovina, Namjensništvo na čelu s knezom Pavlom raspušta Narodnu skupštinu, čime je vlada prisiljena donijeti nepopularne uredbe, izložena i velikom pritisku Trećeg Reicha koji zahtijeva sve veće kontingente poljoprivrednih proizvoda i ruda, čime u zemlji izaziva nestašicu najosnovnijih prehrambenih namirnica te uvjetuje jačanje bunta. Na najodgovornija mjesta u vladi postavljeni su ministri HSS-a: dr. Jure Šutej preuzeo je ministarstvo financija, a ministarstvo trgovine dr. Ivo Andres. Ministar pošta je dr. Josip Torbar, ministar socijalne politike dr. Srdjan Budisavljević. Namjerno je na teret hrvatskih ministara prvi put poslije Trumbića 1920. svaljen golem teret niza promašaja u politici, gospodarstvu i socijalnoj politici u očekivanju da će se ovi ministri kompromitirati i tako pokazati Hrvatima da nisu sposobni da vode važne resore u vladi. Radikali su djelomično u tome i uspjeli. Narod u Hrvatskoj je bio nestrpljiv jer čekaju ne godinama, nego stoljećima na rješenje hrvatskog pitanja. Ne uvažavajući činjenicu da se u prijelaznom vremenu vlast uvijek teško sređuje i da su nezaobilazni brojni promašaji i nesporazumi, Miškina sada u Beogradu traži hitno ono za što se godinama zalagao na skupštinama. No, njegov je glas nečujan jer Narodna skupština poslije osnivanja Banovine Hrvatske i ne zasjeda te je Miškinin glas bio preth i nečujan iako je silno mnogo galamio trošeći mnogo energije. Nije mnogo postizao jer su činovnici u vladama u Zagrebu i u Beogradu pružali velik otpor provođenju bilo koje nove ideje, osobito ako je ona zahtijevala neka financijska ulaganja. A Miškina je sada 1939. i 1940. imao velikih zahtjeva postupajući kako je to činio Stjepan Radić kao predsjednik Oblasnog odbora Zagrebačke oblasne skupštine 1927. i 1928. godine. Ovu svoju nevolju iskazao je u knjižici *Stara i nova gospoda* (Koprivnica, 1939.), tražeći da se gospoda razlikuju po načinu kako rade za narod.⁵⁸ Međutim, za razliku od 1927. kada je Miškina pod utjecajem Stjepana Radića vjerovao da će se gospoda vratiti svom narodu: »1. kad budu shvatili, da je narod ovdje, gdje i narodna duša, narodna većina, jer narodi ne nastaju ni u najučenijim glavama pojedinaca; 2. kad budu onakva inteligencija, kako to narod shvaća, to jest njegovi pravedni prvaci, pomoćnici, savjetnici, radnici; 3. Kad svuku sa sebe tuđe kapute, tuđu kulturu, u koliko to ubija narodnu kulturu; 4. kad budu čovječniji, te ne budu barem prezirali svoj narod pogotovo njegovu većinu seljaštvo« u 1939. više nije tako naivan nakon desetogodišnjeg iskustva, kada je našao malo prijatelja među intelektualcima. Ne uspijeva surađivati s Jovanom Magovcem koji je postavljen za povjerenika gradske uprave u Koprivnici te dolazi do sukoba Miškine s lokalnim HSS-om te se on ne pojavljuje na skupštinama Hrvatskog radničkog saveza koje su mu očito bile previše lijeve. No, nije kako se čini bio zadovoljan ni ljevičarom prof. Ivicom Hiršlom koji je najavio reforme, ali u korist gradskog stanovništva Koprivnice, a ne u korist sela. I Hiršl je smijenjen te je za gradonačelnika Koprivnice imenovan Tomo Čiković,⁵⁹ no bilo je to vrijeme prevelikih socijalnih problema kada je rat već kucao na vrata Jugoslavije i kada je sve više vojske odlazilo na granice prema Mađarskoj koja je ušla u Trojni pakt. Usprkos obećanjima Hitlerovih vođa da neće dirati Jugoslaviju, ona su se činila sve slabijima.

Miškina najveću pažnju posvećuje rješavanju socijalnih problema svoga kraja, ali ne kroz pomaganje Hrvatskog radničkog saveza kao radničkog sindikata HSS-a, čije mu se djelovanje

⁵⁸ Miškina se time vraća ponovno svojoj staroj temi te je još 1927. objavio članak *Narod i inteligencija (Seljačka prosvjeta, 1927, br. 6-7, 108.)*

⁵⁹ Tomo Čiković (Koprivnica, 1896. - Koprivnica, 1981). Seljak iz koprivničkog predgrađa. Bavio se žitarskom trgovinom. Od 1923. bio je predsjednik koprivničke gradske (mjesne) organizacije HSS-a, a od 1938. i kotarske. Od jeseni 1939. do 1941. bio je gradonačelnik. Pristupio je antifašističkoj borbi i obnašao istaknute dužnosti na koprivničkom i bjelovarskom području, a onda je imenovan i članom ZAVNOH-a i AVNOJ-a na Trećem zasjedanju te prvim ministrom poljoprivrede i šumarstva u hrvatskoj vladi formiranoj 14. travnja 1945. u Splitu.

činilo previše nacionalističko zbog sukobljavanja s prokomunističkim Ujedinjenim radničkim sindikalnim savezom, nego se zalaže za male korake u poboljšanju položaja seljaka.⁶⁰ Na kotarskom sastanku HSS-a krajem 1939. u Koprivnici donesena je odluka da se pozove ban Ivan Šubašić da posjeti našu »...*bogatu Podravinu koja u sebi krije toliko sirotinje i nereda*«. ⁶¹ Miškina govori da treba olakšati obradu zemlje nabavom mehanizacije, da treba riješiti problem presitnih parcela kroz komasaciju, a da sudovi zahtjeve seljaka za socijalnom pravdom ne smiju odmah proglašavati komunističkim zahtjevima. U svojem govoru je naglasio da je »...*politička sloboda izgleda izvojevana, a sada je na redu ekonomska, socijalna bez koje nema prave slobode*«. Izriče što ga muči: »*Neki se bune, da idemo suviše sporo naprijed, a neka gospoda se bune i hoće nam sve da ometu. Tu leže teškoće. Sabotira se rad i na samoj banovini od strane nekih činovnika, koji još sjede na svojim položajima.*« Jednom je zgodom Miškina rekao svom dugogodišnjem prijatelju Tomi Čikoviću da je lakše biti u opoziciji nego na vlasti.⁶² Naime, »gospoda« iz HSS-a koja su sada prigrabila vlast nisu prihvaćala Miškinu kao sebi ravnopravnog političara, nego su ga svim silama nastojali ometati, što je on brzo prozreo i odgovorio jednakom mjerom. Ponovno ga se etiketira kao prikrivenog komunista s kojima vodstvo HSS-a neće imati posla. Miškinine intervencije za rješavanje važnih socijalnih i gospodarskih problema Podravine ne prihvaćaju se ili se rješenja odugovlače, čime se ruši njegov ugled u narodu. Miškina se nije mogao boriti paragrafima protiv nepravde, nego je mogao samo navesti pojedine slučajeve i tražiti da se oni riješe po »socijalnoj pravdi«. No, u građanskom sistemu gdje je sve podvrgnuto paragrafima i zakonima takvi su prijedlozi smatrani smiješnima i odbacivani, a zakoni su bili kojekakvi. Ujednačivanje zakonodavstva za cijelu zemlju, koje se provodilo od 1929. do 1939., nije bilo završeno pa su se tako koristili mnogi stari zakoni u kojima se nitko drugi nije mogao snaći osim pravnika. Jedan takav primjer je i taj što su Legrad i neka druga mjesta uz Dravu imali svoje posjede na teritoriju koji je na osnovi mirovnog ugovora u Trianonu pripao Mađarskoj. Općinsko imanje Legrada mađarski je državni erar sekvestrirao kao neprijateljsku imovinu. Pozivajući se na Uredbu od 24. travnja 1928. o konvenciji između Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Kraljevine Mađarske o reguliranju pitanja koja se odnose na dobra županija, gradova i sela podijeljenih granicom na osnovi Trianonskog ugovora, kojom su imanja administrativnih tijela mađarske države pripala Ministarstvu financija Kraljevine Jugoslavije, općina Legrad zatražila je od naše vlade odštetu za šumu površine 1581 ral, čija je približna vrijednost iznosila oko 30,000.000 dinara. Miškina kao narodni zastupnik za kotar Koprivnicu bio je ovlašten od svih općinara općine Legrad da vodi ovu akciju u njihovo ime, ali je u rješavanju ovog vrlo jasnog spora naišao na takve teškoće da je u siječnju 1940. uputio žalbu ministru trgovine i industrije dr. Ivanu Andresu te predsjedništvu Ministarskog savjeta u Beogradu, čiji je član bio Andres požurujući rješenje.⁶³

Na početku 1940. u članku *Mjesto čestitke k Novoj Godini* Miškina piše: »*Sad opet imademo Hrvatsku i u njoj skoro podpunu narodnu vlast. Ona radi. U Zagrebu se vide velike promjene, a(li) po selima isti ili bar jednaki činovnici kao i prije - i po općinama i žandarmskim kasarnama, i u crkvi i školi - makar s njima narod već više godina ratuje. Gdje-gdje drugačije govore, pa i pjevaju, ali paragrafe jednako navijaju.*«⁶⁴ Ovaj članak baš i nije dobro prihvatilo vodstvo HSS-a pa se čini da mu je odreknuta i suradnja u *Seljačkoj slozi* jer sada cijelo vodstvo HSS-a počinje sura-

⁶⁰ Bosiljka JANJATOVIĆ, *Politika HSS-a prema radničkoj klasi. Hrvatski radnički savez 1921. - 1941.*, Zagreb 1983., 203.

⁶¹ *Podravske novine*, 51, 23. XII. 1939.

⁶² KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Miškina, 11. - sjećanja Tome Čikovića.

⁶³ Isto, str. 111-112. Ovaj je spor vodio odvjetnik HSS-a Tomo Jančiković, a pokrenut je još 1936. kada su Miškina i Jančiković obišli sporno područje i saslušali narod.

⁶⁴ *Seljačka sloga*, 1940., 1, str. 3-6.

divati s beogradskom vladom pa su mu i tonovi znatno pomirljiviji nego ranije kada je bio u opoziciji. Zajedno s ljudima u Beogradu vodstvo HSS-a nastoji tražiti izlaz iz političke i gospodarske krize koja se pod utjecajem Drugoga svjetskog rata sve više osjećala. Nema više Poljske, ni Čehoslovačke, a Jugoslavija je okružena fašističkim državama koje su opasnost njezinu opstanku.

Opravdavajući svoju malu književnu produkciju, 1940. Miškina piše da je to »...i šteta i nije šteta jer da je pokazao da je i seljak čovjek koji vidi zlo i misli i osjeća da bi trebalo biti bolje, te da mu je pokazao put kojim mu je ići do boljeg života«. ⁶⁵ Mnogo surađuje sa Zavodom za istraživanje seljačkoga gospodarstva Banovine Hrvatske koji je vodio i Rudolf Bičanić, ali i sa Štamparovom Školom narodnog zdravlja. No dojučerašnji njegovi suseljeni sada i u njemu gledaju čovjeka u vlasti i više nemaju ono povjerenje koje su imali ranije. ⁶⁶ Zbog neodržavanja izbora za tako dugoočekivani Hrvatski sabor, zbog rekviriranja hrane, zbog utvrđivanja cijena odozgo, zbog pozivanja u vojnu rezervu i uopće zbog opće političke situacije koja nije najavljivala dobro Miškina je gubio simpatizere.

Posve je prirodno da se stoga vezao uz HSS-ovce koji su imali vlast. U jednom govoru u Koprivnici poziva na slogu i rad »...jer nam je u ovim teškim danima složan rad najpotrebniji«. ⁶⁷ Pažnju privlači članak *Temelj progona HSS-a* koji je pisao Miškina ili je nastao pod njegovim utjecajem. Čitamo: »Socijalna pravda ne smije da bude samo riječ, nego treba da prožme cijeli naš javni i privatni život.« Traži se obustavljanje ovrha na seljačkim imanjima dok se ne prikupe svi potrebni podaci, a onda treba »...donijeti daljnje mjere za pridignuće i obnovu sada skoro uništenog privrednog života, a to sve u sporazumu sa svim postojećim narodnim organizacijama, pod kontrolom pravih stručnjaka i nadležnih vlasti, te na podlozi istinske socijalne pravde. To sve ima da se provede hitno, pa treba raditi brzo i odlučno, jer je dosta uništavanja«. ⁶⁸

O Miškininu hapšenju i odvođenju u Jasenovac dosta je pisano. Okupacija zemlje došla je silovito i nenadano te se u nekoliko dana srušio čitav sustav građen dvadeset godina. Potpis Trojnog pakta završio je martovskim demonstracijama 27. ožujka i uspostavljanjem vlade generala Simovića. Nadajući se da će uspjeti spriječiti propast Jugoslavije, dr. Vladko Maček je ušao u tu vladu, ali je Berlin već donio odluku da slomi Jugoslaviju kao nepouzdanu zemlju koja ne zna na čiju bi stranu. Odbijanjem dr. Mačeka da preuzme vodstvo nove države HSS se našao na udaru novih vlasti. Počelo je dijeljenje HSS-a u onaj dio koji je počeo surađivati s ustaškim vlastima i na dio koji je već godinama bio sklon komunistima. Ostati u sredini bilo je teško i na to nije dobro gledala ni lijeva ni desna strana. Osobito je vlast motrila Miškinu jer su neki tvrdili da je oduvijek bio komunist. Na zubu su ga imali i Nijemci jer je upozorio bansku vlast 1939. ili 1940. na pojavu njemačkih špijuna na koprivničkom području koji su se iskazivali kao istraživači naftnih izvora. ⁶⁹ Miškina je pokušao biti neutralan nagovorivši na takav stav i sudionike kotarskog sastanka HSS-a u Seljačkom domu 7. rujna 1941. godine. Miškina izjavljuje da smatra da svi društveni problemi izviru iz socijalnih odnosa i da na tome treba raditi pri čemu je nepažljivo izjavio »...pa ako je to komunizam, onda sam ja komunist«. ⁷⁰ Sastavljena je izjava u tom tonu za koprivničku organizaciju HSS-a, ali je objavljena samo u zagrebačkom *Novom listu* 11. rujna 1941., a nikada u novom koprivničkom tjedniku *Koprivnički Hrvat*. Ustaško vodstvo je dobro znalo kakvu moć ima Miškinina riječ i koliko je velik njegov

⁶⁵ Z. KULUNDŽIĆ, III, 274. - autobiografija iz g. 1940. Miškina je napisao više svojih autobiografija i vrlo je zanimljivo usporediti ih.

⁶⁶ Miškina se potužio kako mu je jedan seljak rekao da su ga poslala gospoda da vide »na koj način bi se još kaj dalo od njih zvleći« te da obavlja za njih posao koji sami se »ne vufaju« obaviti jer znaju »da im može više ne veruju«. (M. PAVLEK MIŠKINA, To im reči!..., *Podravske novine*, 1. II. 1941.)

⁶⁷ Kotarski sastanak HSS-a 17. III. 1940. održan u novom Seljačkom domu u Koprivnici, *Podravske novine*, 17. III. 1940.

⁶⁸ *Podravske novine*, 30, 17. VIII. 1940.

⁶⁹ Ivan PAPIKA, Prilog, 36.

⁷⁰ M. KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Miškina, 115.

utjecaj. Koprivničko ustaško vodstvo je Miškinino odbijanje suradnje shvatilo kao neprijateljstvo. Bilo mu je ograničeno kretanje te je više puta bio saslušan i zatvaran, s time da je bio uhapšen 5. svibnja 1942. najvjerojatnije na direktni nalog samog Ante Pavelića te ubijen u Jasenovcu po svojoj prilici u lipnju 1942. godine.⁷¹

U zaključku treba reći da je Miškina bio dosljedni sljedbenik ideja i načina rada braće Radić, opredijelivši se za nenasilnu, ali vrlo intenzivnu borbu za socijalne pravice. Njegov utjecaj na cijeli politički život Podravine bio je pregolem i mislim da je njegova tragič-

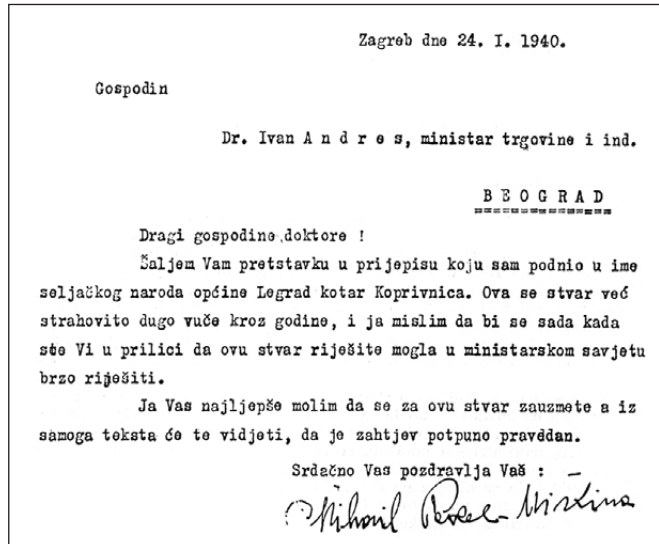
na smrt gurnula mnoge neopredijeljene članove HSS-a prema suradnji s komunistima i partizanima. Dogodilo se to prvo u Podravini te stoga mislim da su partizani s pravom prozvali jednu brigadu njegovim imenom, ali nisu imali pravo kada su ga poslije Drugoga svjetskog rata počeli zaboravljati pa je jedan Zvonimir Kulundžić, književnik nacionalističke orijentacije, vratio Miškini život, iako su to morali učiniti komunisti. Seljački književnici Mihovil Pavlek Miškina i Mara Matošec rođeni su oboje u Đelekovcu, a taj je kraj i domovina Hlebinske škole. To i nije slučajnost. U središtu miješanja raznih kultura i jezika, a u vremenu kada je taj kraj prepušten propadanju, moralo je doći do bunta kroz jedini mogući izraz: seljačku književnost i naivno slikarstvo.

Postavši *žrtva*, Miškina je postao *zvijezda* vodilja seljaštvu i danas njegov život, a osobito njegova djela, čine značajan i neizostavan segment naše kulturne baštine. To ne bismo smjeli zaboraviti.

SUMMARY

Podravina contributed a lot to Croatia's cultural heritage, giving birth to Naïve painting. However, these turbulent regions on the edge of Drava lowlands also contributed with a number of very talented writers. Among them, a peasant-writer Mihovil Pavlek Miškina (Đelekovec, 1887 - Jasenovac, 1942) is on top of this literature. A self-taught by education, he invested a great effort in building himself and seeing the world around him. His perceptions of nature and society, written down as a recipe for better world, served as a peaceful, non-violent means of struggle, despite his rebellious nature. His opus is modest, but his works told all that was needed to say on farm life and peasants of Koprivnica's and Ludbreg's Podravina in the first half of the 20th century. He demanded that the world be improved through hard work and honesty, that this should be a pathway to serene, yet advanced life for local peasants. His literary works found a way into political life and should be considered as such whole, together within the economic, social and political situation of Podravina in between two world wars.

⁷¹ Ovaj zaključak nameće se posve jasno iz izjave dr. Stjepana Banekovića ZAVNOH-ovoj komisiji za utvrđivanje zločina okupator i njihovih pomagača još 1944. (M. KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Miškina, str. 116. - faksimil Banekovićeve izjave nalazi se pohranjen u Hrvatskom državnom arhivu).

Pismo Mihovila Pavleka Miškine iz 1940. godine